

ГОЛАС РАДЗІМЫ

ВЫДАЕЦЦА З 1955 ГОДА ●

● NO.25 (3385) ●

● ЧАЦВЕР, 3 ЛІПЕНЯ, 2014

ШТОТЫДНЁВІК “ГОЛАС РАДЗІМЫ” МОЖНА ЧЫТАЦЬ У ІНТЭРНЭЦЕ: WWW.GOLAS.BY

Песнямі клікалі сонца
На фэсце нацыянальных культур “Мост дружбы” ў Цюмені беларусы сустрэлі гасцей на сваім падворку песнямі ды смачнымі дранікамі **Стар. 2**

Каралева з правінцыі
У Ашмянскім раёне шосты раз ушанавалі памяць Соф’і Гальшанскай **Стар. 3**

Былое і ява
Лідскага замка
Горад на Гродзеншчыне — сучаснае паселішча з аўрай мінулага **Стар. 4**

РАЗАМ

Іркуцкія таленты

Свой 18-ы дзень нараджэння Таварыства беларускай культуры імя Яна Чэрскага адзначыла абласным фэстам “Гучы, гоман беларускі!”

Беларускі танец “Бульба” выконваюць юныя артысты

Ужо восьмы па ліку фэст беларускай культуры — гэта толькі адна з дзеяў праекта “Народны календар беларусаў Прыбайкалля”, што мае грант Губернскага сходу грамадскасі Іркуцкай вобласці. Карацей: стутус салідны! Фэст падтрымалі шэраг дзяржаўных арганізацый, і таму на яго мелі магчымасць патрапіць творчыя калектывы і выканаўцы, прадстаўнікі аддзяленняў таварыства з розных куткоў вялізнай вобласці: з раёнаў Куйтунскага, Заларынскага, Чаромхаўскага, Тайшэцкага, Баяндаеўскага, Балаганскага, з гарадоў Усолле-Сібірскае ды Іркуцка. На фэсце ладзіўся майстар-клас па народных беларускіх танцах, выстава-продаж беларускіх вырабаў, была вольная сцена: на ёй кожны мог паказаць свае таленты.

Уявіце сабе: узрост удзельнікаў — ад 8 да 83 гадоў! У конкурснай

праграмы — 26 твораў самых розных жанраў. Салісты, гурты, хоры... Вялікая праца для аўтарытэтнага журы, у якое пашчасціла ўвайсці і мне як метадысту Цэнтра развіцця творчасці дзяцей і юнацтва Іркуцкага раёна, кіраўніцы фальклорнага гурта “Ленушка”. Няпроста было вызначыць лепшых. Ды ўсе пагадзіліся, што Гран-пры аддаць трэба ансамблю “Рушнічкі” з сяла Сулкет Куйтунскага раёна. У гурце выдатныя п’явунні, сапраўдныя носьбіткі песеннай беларускай культуры. Іх аўтэнтчныя спевы проста заварожваюць, іх немагчыма паўтарыць — можна толькі атрымліваць асалоду ад гучання галасоў, захаваць у памяці такі чуд. І ўся зала дружна апладзірвала, так што быць артыстам і на наступным фэсце.

Заўважу, ёсць у нас і іншыя годныя прадаўжальнікі традыцый беларускай народнай песні. Гэта гурты

новага кірунку, якія імкнуцца дасягнуць этнаграфічнай дакладнасці, сапраўднасці, аўтэнтчнасці: яны комплексна асвойваюць народныя традыцыі. Якраз з такіх “Крывічы” і “Беларусы Прыбайкалля” з Іркуцка, гурт “Квятчак” з сяла Бабагай Заларынскага раёна, гурт беларускай песні “Варэнічкі” з сяла Тургенеўка Баяндаеўскага раёна. Гучалі на фэсце і папулярныя беларускія песні, танчылі “Бульбу” і “Трасуху”, гарэзліва спявалі прыпеўкі — пэўна, кожны з гледачоў у зале атрымаў задавальненне, адчуў радасць ад судакранання з яркай, самабытнай культурай беларусаў.

Другі гран-пры фестывалю журы прысудзіла Алене Сандрыгайла з Тургенеўкі: дзяўчыны 13 гадоў, а ў яе чысты і моцны голас, добрая вакальная культура, здольнасць перадаць характар песні.

Дыпламы лаўрэатаў атрымалі не менш таленавітыя выканаўцы з добрай сцэнічнай культурай, высокім выканальніцкім узроўнем, якія імкнуцца данесці да гледачоў часцінку Беларусі. Гэта харэаграфічны гурт “Диво дивное”, спеўныя “Крывічы” і “Беларусы Прыбайкалля” — усе з Іркуцка, Людміла Трацякова з сяла Андрушына Куйтунскага раёна, гурт сям’і Жаўнерык з горада Усолле-Сібірскае, Любоў Барцова з песеннай Тургенеўкі. Усім пераможцам уручаны сертыфікаты на набыццё тканіны — пэўна, будуць і новыя сцэнічныя строі. Увогуле ж арганізатарам ды ўдзельнікам фэсту ўдалося стварыць на ім атмасферу душэўную, шчырую, цёплую. Малайцы, беларусы!

Журы ў захапленні!

Упершыню апынуўшыся па іншы бок сцэны, а менавіта ў складзе журы, я пабачыла і адчула выступ кожнага ўдзельніка, а яшчэ — велізарнае пачуццё ўдзячнасці ўсім, хто выйшаў на фестывальную сцэну: і дэбютантам, і “ветэранам”. Усе разам беларусы-суродзічы стварылі свята. Хораша казала пра тое ў сваім вітальным слове старшыня Іркуцкага таварыства Алёна Сіпакова: “Мы разам, мы радуемся адзін аднаму, мы сваёй творчасцю можам выказаць сваю прыналежнасць да вялікай беларускай культуры — і гэта цудоўна!”

І вось завяршыўся фэст “Гучы, гоман беларускі!”, а на парозе і гарадскі Карнавал. Беларусы Іркуцка абавязкова ў ім паўдзельнічаюць. Галоўная ж падзея ў нас наперадзе: міжнародны фэст “Беларусы свету на Байкале”. То ведайце ўсе, што ён пройдзе сёлета з 5 да 10 жніўня ў самым таямнічым, загадкавым, прыгожым кутку свяшчэннага возера. Цяпер беларусы Прыбайкалля гатовы прымаць вашыя заяўкі ды чакаюць да сябе гасцей. Сустрэнемся!

Таццяна Сіпакова, член журы фестывалю

ВЕСТКІ

У Ждановічы, да Быкава

На былой дачы народнага пісьменніка Беларусі пад Мінскам адкрыўся музей

Няцяжка падлічыць: усяго праз некалькі дзён пасля таго, як ураджэнцу вёскі Бычкі з Ушачыны Васілю Быкаву споўнілася 17, пачалася Вялікая Айчынная. З біяграфіі класіка вядома, што ў складзе інжынернага батальёна юнак удзельнічаў у будаўніцтве абарончых збудаванняў, потым вучыўся ў Саратаўскім пяхотным вучылішчы, прайшоў праз вайну, быў двойчы паранены і дэмабілізаваўся толькі ў 47-м.

Сёлета 19 чэрвеня ў Васіля Быкава былі 90-я ўгодкі. У гэты ж дзень у дачным пасёлку Ждановічы-6 пад Мінскам, па вуліцы Вінаграднай, 62 адкрыўся філіял Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры — “Музей-дача Васіля Быкава”. Дарэчы, і ў лецішча сёлета юбілей: Васіль Уладзіміравіч збудаваў яго ў 1984-м. Адпачываў там ад гарадской мітусні, часам прымаў блізкіх сяброў. Сярод іх, дарэчы, быў і паэт Рыгор Барадулін, які прысвяціў сябру такія прыгожыя радкі: “Быкаў — Васілёк у жыцце нацыі./ Наш духоўны і надзённы хлеб!” У 2012-м удава пісьменніка, Ірына Міхайлаўна, перадала дачу ва ўласнасць дзяржавы.

Будынак музея ў мінскім прыгарадзе — сціплы па сённяшнім часе, з белай цэглы, на два паверхі, агульнай плошчай пакояў больш за сто квадратных метраў. Там пакінулі ўсё як пры жывым гаспадары... Экспазіцыя знаёміць гасцей як з жыццёвым і творчым шляхам пісьменніка, так і з дачным побытам беларускай інтэлігенцыі 80-90-х гадоў. У адкрыцці “Музея-дачы Васіля Быкава” ўдзельнічалі прадстаўнікі Міністэрства культуры, абласной і раённай адміністрацый, творчай інтэлігенцыі, госці з Санкт-Пецярбурга, сябры і родныя пісьменніка.

ВЕКАПОМНАЕ

Ад роднага Мінска лісток адарваны...

Вецер Вялікай Айчыннай вайны занёс мінскую дзяўчынку Надзею Чэўсаву разам з іншымі дзетдамаўцамі ў далёкі Казахстан

У пару, калі Беларусь святкуе 70-годдзе вызвалення ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, у думках разам з ёю і тысячы нашых

суайчыннікаў, іх нашчадкаў, што ў часы ваеннага ліхалецця аказаліся далёка ад Бацькаўшчыны. Нібы лісце, адарванае ад галінаў, панесла-пакруціла віхура нашых суродзічаў па ўсім свеце. Нехта, не ведаючы ўсіх абставінаў іх жыццяў, можа сказаць: а чаму ж не вярнуліся дадому ў пасляваенны час? Бо і вяртацца ж, на жаль, многім, асабліва

дзецам, не было куды. І лёс адной з ахвяр вайны, былой мінчанкі Надзеі Чэўсавай, якая цяпер жыве ў Казахстане, таму пацвярдзена.

Ёй цяжка ўспамінаць выпрабаванні, што выпалі на яе долю. Зрэшты, як за выратавальную нітачку яна заўсёды трымалася за надзею, імкнулася не ўпадаць у ро-

спач. Ні на хвіліну малая Надзя не сумнявалася: усё ў яе жыцці будзе добра. Нават калі ў аўтакатастрофе страціла і маму, і тату адначасова... Бывала, згадвае, халадзела ўсё ўнутры, і страх ахутваў дзіцячую душу. Але ж побач была бабуля, якая моцна любіла ўнучку, і два браты, Сяргей і Саша, заўсёды гатовыя за яе заступіцца. Жылі яны ў

Мінску. Бабуля, як магла, апекавала ўнучкаў да апошніх дзён, памерла незадоўга да вайны. Калі фашысты забілі горад, старэйшаму брату Надзеі было 17 гадоў, другому — 15, а ёй самой 12. Сяргей і Аляксандр адразу пайшлі добраахвотнікамі на фронт, а Надзя пасля эвакуацыі з Мінска трапіла ў Віцебскі дзіцячы дом. → **Стар. 2**

ЯК СПРАВЫ, ДЫЯСПАРА?

Песнямі клікалі сонца

На фэсце нацыянальных культур “Мост дружбы” ў Цюмені беларусы сустракалі гасцей на сваім падворку песнямі ды смачнымі дранікамі

Наколькі стракаты этнічны склад жыхароў Цюмені, сведчылі 25 нацыянальных падворкаў, што паўсталі на стадыёне “Теолаг”. На вялікай сцэне пад адкрытым небам урачыста адкрываўся фэст, потым выступалі там розныя этнакалектывы і салісты. Калі ўлічыць і яркі гала-канцэрт, то прагучала на фэсце, пэўна, каля 200 песень! Знакамітыя гурты Цюменскай вобласці, лепшых выканаўцаў ад розных этнааб’яднанняў можна было пачуць і пабачыць. Беларусы прадстаўлялі народны ансамбль беларускай песні “Лянок”, якім кіруе Клаўдзія Зуева, і сямейны гурт “Спадчына” пад кіраўніцтвам Марыі Піскун. Нашых суродзічаў сустракалі вельмі цёпла: увесь стадыён падзяваў і нават танцаваў пад беларускія мелодыі.

І на міні-сцэне пры этнавэсцы паралельна ішоў канцэрт. Тут удадкавалі этнічныя падворкі, дзе можна было пабачыць прадметы побыту, пакаштаваць стравы нацыянальнай кухні. Беларусы давалі прымерваць нацыянальныя строі, ладзілі народныя гульні, быў і майстар-клас па рамяствах. З надвор’ем, праўда, не фарціла, і беларусы першымі пачалі танцы: каб сагрэцца. Да нас далучыліся ўкраінцы, казахі, рускія, чувашы, карэйцы, татары... Урэшце і сонца праз хмары прабілася: на свята, пэўна, паглядзець. Беларускі “абрад выклікання Сонца” быў заўважаны арганізатарамі фэсту, нас нават жартам папракнулі: што ж раней свае песні ды танцы не распачалі — хутчэй распагодзілася б!

Адметнай “фішкай” на падворку суполкі “Аўтаномія Беларусь” быў майстар-клас па прыгатаванні дранікаў. Марыя Піскун частавала імі ўсіх ды дзялілася сакрэтамі, як іх рабіць. Прама з патэльні, ды са смятанкай... Многія ўсклікалі: “Ах, вось яны якія, дранікі!” Нават чарга ўтварылася. Стравы беларускай кухні гатавалі яшчэ Святлана Яфімчык, Святлана Фёдарова, Клаўдзія Зуева, Надзея Падкарытава.

Хораша глядзелася і культурная праграма падворка. Артысты “Лянка”

Хлебам-соллю сустракала гасцей Ангеліна Падкарытава

правялі танцавальны майстар-клас: вучылі танцаваць польку. Кіраўнік Арамашаўскага філіяла таварыства Мікалай Сальнікаў прывёз на фэст з сяла Новабарозаўка цікавы вакальны ансамбль “Спадчына”, салістаў з самога сяла Арамашава пад кіраўніцтвам Мікалая Мартыненкі: яны частавалі гараджан вясковымі стравамі, прэзентавалі выставу вышывак, спявалі свае песні, паказвалі народны абрад “Калядная зорка”. Дарэчы, новабарозаўцы шануюць памяць пра першых жыхароў паселішча, якія прыйшлі ў Сібір з Магілёўскай губерні яшчэ ў канцы XVIII стагоддзя. Выставу вырабаў прадставіў Ішымскі філіял, якім кіруе Алена Антончанка: прыгожыя лялькі, коўдры, вышыўкі... А Вікулаўскі філіял у асобе Надзеі Вычужанінай, кіраўніцы народнага фальклорнага гурта “Росіяночка”, прывёз на фэст знакамітае Ермакоўскае піва. Рэцэпт гатавання яго перадаецца спрад-веку ад беларусаў-самаходаў, якія і заснавалі сяло Ермакі ў XIX стагоддзі.

Прыцягнуў шмат гледачоў і майстар-клас па пляценні платоў з лазы. І ў закуток дзеці ў чаргу станавіліся, каб паглядзіць малых трусікаў ды сфатаграфавання з імі. Яшчэ куток для аматараў рукадзелля, вясковая панарама “У гасцях у бабы з дзедам” сталі месцам для фотасесій, і пярэстая буронка-веслуха вабіла да сябе дзяцей ды іх бацькоў.

Наведалі падворак губернатар вобласці Уладзімір Якушаў, віцэ-губернатар Сяргей Сарычаў, старшыня абласной думы Сяргей Карапанаў, іншыя вядомыя ў горадзе асобы. Караваем сустрэла гасцей Ангеліна Падкарытава. Вітаў дэлегацыю старшыня “Аўтаноміі Беларусь” Сяргей Яфімчык, песняй парадавалі Юлія Чарапанава і гурт “Спадчына”. Затым гасцей запрасілі паспытаць усяго таго, што “Бог паслаў”. Марыя Піскун і Галіна Палуян, Мікалай Піскун частавалі гасцей півам, дранікамі ды іншымі прысмакамі. Госці ацанілі калдуны, бабку ў гаршчочках, дранікі з грыбамі, халаднік “Мінскі”, паспыталі

“пальцам пханую” каўбасу, адварную бульбу з цыбулькаю ды скваркамі...

Уладзімір Якушаў цёпла, з удзячнасцю гаварыў пра тысячы беларусаў, хто прыйшоў на сібірскую зямлю ў розны час, хто і сёння працуе тут у розных галінах. Губернатар задаволены: дынамічна развіваюцца дзелавыя адносіны паміж вобласцю і Беларуссю. Таму паспрыяе і дагавор аб супрацоўніцтве паміж Мінскай і Цюменскаю абласцямі. Варта нагадаць, што падпісаны ён на Першым форуме рэгіёнаў Беларусі і Расіі, які прайшоў у Мінску 5-6 чэрвеня. Узначальваў дэлегацыю і падпісаў Пагадненне ад Урада вобласці Уладзімір Чаймегаў — намеснік губернатара, дырэктар Дэпартаменту аграпрамысловага комплексу. У складзе дэлегацыі быў і Ганаровы консул Беларусі ў Цюмені Уладзімір Шугля.

Фэстывальны дзень пакінуў у нашых сэрцах незабыўныя ўражанні: хочацца ў думках туды вяртацца — і рыхтаваць яшчэ лепшыя праекты.

Вера Беларуская, г. Цюмень

ВЕСТКІ

Пра Адольфа Янушкевіча — у казахстанскім часопісе

Сяргей Шычко

Знакамітага ўраджэнца Нясвіжа памятаюць і ў Беларусі, і ў Казахстане

На Міншчыне праводзіцца вялікая праца па ўшанаванні памяці пра Адольфа Янушкевіча, які ў XIX стагоддзі зрабіў вельмі шмат для народа Казахстана. Туды сябар Адама Міцкевіча трапіў як ссыльны — за ўдзел у паўстанні 1830-31 гадоў. Жыў у Табольску, Ішыме, Омску. Па службе шмат падарожнічаў па стэпавым краі. Этнограф, фалькларыст, культуролаг, па сутнасці, адкрыў гэты народ для Еўропы, калі былі выдзены яго пісьмы. Грамадскі дзеяч, ён пакінуў па сабе цікавую, проста ўнікальную гістарычна-публіцыстычную спадчыну. На яе старонках ёсць шмат слоў захаплення працалюбывымі, разумнымі казахамі. І цяпер кнігі ўраджэнца Нясвіжа Адольфа Янушкевіча выходзяць у Казахстане.

А летась на Дзяржыншчыне з удзелам дэпутата Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Беларусі Уладзіслава Цыдзіка і Мінскай абласной арганізацыі СПБ Дзяржынскім райвыканкамам, Дзяржынскай раённай бібліятэкай і газетай “Узвышша” былі арганізаваны міжнародныя Койданаўскія краязнаўчыя чытанні, прысвечаныя 210-годдзю А. Янушкевіча. Удзел у іх прынялі і прадстаўнікі Казахстана. На могілках вёскі Дзягільна быў адкрыты помнік у памяць Адольфа Янушкевіча: валун з яго выявай і эпітафіяй, гэта работа скульптара Валерыяна Янушкевіча Па выніках паездкі на Міншчыну пісьменнік Хакім Амар надрукаваў у часопісе “Тамыр” вялікі нарыс “Беларуская вышыня”. Ёсць у гэтым грунтоўны публіцыстычным матэрыяле і такія словы пра нашу сучаснасць: “Сёння кожны беларус працуе і стварае дзеля дабрабыту сваёй роднай зямлі. Кожны сваімі дасягненнямі ўзводзіць беларускую вышыню”.

Дзякуй казахскаму пісьменніку за такое назіранне!

ВЕКАПОМНАЕ

Ад роднага Мінска лісток адарваны...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Праз некаторы час іх дзіцячы дом, у якім было пяцьсот дзяцей, эвакуавалі ў Алтайскі край, у сяло Смаленскае. Па дарозе, успамінае Надзея Іванаўна, эшалон не раз бамбілі фашысцкія самалёты. Асабліва моцнай была бамбэжка каля Рыбінска. “Колькі дзяцей тады загінула — страшна ўспамінаць... — бачу слёзы на вачах субяседніцы. — Столькі пражыла, а не магу забыць тых разадраных целы хлопчыкаў і дзяўчынак”. А ёй, прайшоўшы праз жахі, удалося выжыць. Сярод выхаванцаў Надзея вылучыла дзяўчынку Веру Канаплёву. Памятае імяны нямногіх. Сярод іх Болатаў Ілья па мянушцы “прафесар” ды Валя Тупіца, якая прыгожа грала на піяніна “Турэцкі марш” Моцарта. Дарэчы, дзедтамаўцаў суправаджалі ў далёкай дарозе выхавальнікі, куха-

ры, тэхнікі — іх адправілі з дзецьмі тэрмінова, не далі нават магчымасці развітацца са сваімі сем’ямі, дзецьмі.

Тут варта сказаць: колькасць дзяцей, што загінулі ў гады акупацыі Беларусі, не ўстаноўлена і па сёння. Святлана Алексіевіч у кнізе “Апошнія сведкі” — а гэта шчымыя ўспаміны дзяцей вайны — піша, што ў гады Другой сусветнай загінула 13 мільёнаў дзяцей. Гісторыкі сцвярджаюць, што на тэрыторыі Беларусі ў гады акупацыі загінула не менш за два з паловай мільёны мірных жыхароў, трэць з іх — дзеці і падлеткі. І яшчэ жудасная лічба: 5454 беларускія вёскі былі знішчаныя гітлераўцамі разам з жыхарамі...

Сібірскія рэгіёны СССР далі прытулак у гады вайны тысячам дзяцей з Беларусі. У інтэрнэце знаходзім такія лічбы: на 1 красавіка 1943

года ў Заходняй Сібіры налічвалася каля 360 тысяч эвакуаваных дзяцей. Найбольш, каля 115 тысяч, у Новасібірскай вобласці, у Омскай — больш за 100 тысяч, у Кемераўскай — звыш 80, у Алтайскім краі — каля 57 тысяч. Беларуска Надзея Чэўсава жыла ў дзедтаме да 1949 года, закончыла сярэдняю школу, потым пераехала ў Алма-Ату, дзе паступіла ў медвучылішча. Была накіравана пасля вучобы на працу ў стэпавы горад Чарск (раней Чарскі), што ва Усходне-Казахстанскай вобласці. Працавала пяць гадоў медсястрой, там і замуж выйшла за Івана Цюменцева. Сям’я пераехала ў Усць-Каменгорск, дзе Надзея Іванаўна працавала ў медыцыне да пенсіі.

Яе муж сышоў з жыцця ў 2009-м. Родныя — гэта дачка Ніна і зяць, унукі Сяргей і Святлана, праўнук

Руслан. Пакуль былі жывыя браты, ездзіла ў госці ў Беларусь — цяпер іх не стала, наведваць няма каго. З дзяцінства помніцца ёй беларускія словы: сукенка, ануча, пэндзаль, бульба, пачатак, пень, жаўранак, бусел, фіранка, штосьці ды іншыя. Умее спяваць народныя песні, вышываць крывыкам — бабуля навучыла. Тужыць, што падтрымліваць сувязі цяпер у Беларусі няма з кім, а ў памяці жывуць блізкія людзі, беларускія краявіды. Ні дачка, ні ўнукі беларускай мовы ўжо не ведаюць. І ўсё ж, лічыць Надзея Іванаўна, ёй пашанцавала ў жыцці: выжыла, не згубілася ў вайну, знайшла каханне, дачкалася ўнучкаў і праўнучкаў. Можна, таму ўдалося выстаяць, што ніколі не губляе надзеі на шчасце?

Надзея Іванаўна наведвае наш беларускі цэнтр, удзельнічае ў жыцці

На сцэне — Надзея Чэўсава

Дома дружбы: чытае на памяць байкі, вершы па-беларуску, ходзіць на занятках ў клас пры школе “Адраджэнне”, выступае на канцэртах. Нам прыемна, што побач такая спагадлівая жанчына. Беларуская паэтка Раіса Лушчаева прысвяціла ёй нават верш, у якім ёсць цёплыя радкі пра добрыя вочы Надзеі Іванаўны — люстэркі яе вялікай цудоўнай душы, у якой шмат святла і цёпліны.

Галіна Жампеісава, г. Усць-Каменгорск, Казахстан

ТРАДЫЦЫ

Два Купаллі ў Забайкаллі

У Іркуцку і ў сібірскай беларускай вёсцы Ахіны шануюць традыцыі продкаў

Дзіўным чынам язычніцкая, па сутнасці, традыцыя ўшанавання Сонца, Свята росквіту жыцця збераглася ў народзе праз тысячагоддзе хрысціянства і набывае новыя рысы. Як вядома, у Беларусі ладзіцца свята пры Дняпры: у Шклоўскім раёне Магілёўшчыны. Фэст народнай творчасці “Александрыя збірае сяброў” пройдзе ў пяты раз, уключае ў сябе і Купальскую ноч — тысячы гасцей і ўдзельнікаў фэсту паляць вогнішча, спраўляюць абрад з 6 на 7 ліпеня. Радзе, што, ствараючы новае, на Бацькаўшчыне шануюць і тое лепшае, што збераглося ад продкаў.

І ў Іркуцку Купалле — вялікі практ. Называўся: “Беларускае Купал-

ле-2014 у Іркуцку”. 19 гадоў беларусы ладзяць Купалле. Арганізатары — актывісты Іркуцкага таварыства Беларускай культуры імя Яна Чэрскага” на чале з Аленай Сіпакавай. Увогуле ж Купалле — яркі сімвал нашага паўнацэннага жыцця ў свеце. Ім сцвярджаем: мы ёсць, мы памятаем родавыя карані.

У якую ж ноч святкаваць Купалле? Спрадвеку рабілі тое ў самую кароткую ноч года. Некаторыя фалькларысты лічаць — у ноч з 25 на 26-га чэрвеня: маўляў, калі Сонца ўжо слабее, то людзі абрадам яму сілы надаюць. Можна, і так. А мы ў Іркуцку ладзім Купальскую ноч з 21 на 22 чэрвеня. Так было і сёлета. Увогуле ж Купальскі абрад — гэта знакавая рыса ў развіцці ўсяго жывога, таму ён і паядноўвае ўсе культуры: Сонца, Агню, Вады, расліннага

і жывёльнага свету. Менавіта ў Купальскую пару, лічылася, самы спрыяльны час для зараджэння новага жыцця. А гэта ж — вялікая таямніца. Таму з Купаллем звязана шмат павер’яў, абрадаў, варожбаў, якія былі і на нашых святах.

Рытуальны Агонь запалілі крэсівам. Вогнішча гарэла ўсю ноч: лічыцца, такі Агонь мацуе сілу Сонца. Акрамя вогнішча, было на свяце застолле, конкурсы, мастацкія нумары. Былі і цуды: пошукі чароўнай Папараць-кветкі, скачкі праз агонь, карагоды і традыцыйныя беларускія гульні, танцы. Шукалі Купалінку, пілі лекавы Звар, праводзілі русалак, купаліся ў гаючай вадзе. А дзяўчаты варажылі на вяночках.

Дарэчы, сёлета ўпершыню ў нашым рэгіёне Купалле адначасова святкавалі ў двух месцах: пад

Ачышчальны палёт праз Купальскае вогнішча

Іркуцкам і ў каларытнай беларускай вёсцы Ахіны, за 130 кіламетраў ад горада. Вясковае свята ладзілі сумесна актывісты клуба “Крывічы”, ансамбля беларускай песні “Вис-

нянкі” з вёскі Ахіны Эхірыт-Булагацкага раёна і беларускага народнага хору “Варэнічкі” з вёскі Тургенеўка Баяндаеўскага раёна.

Алег Рудакоў, г. Іркуцк

ПОВЯЗЬ ЧАСОЎ

Каралева з правінцыі

У Ашмянскім раёне шосты раз ушанавалі памяць Соф’і Гальшанскай

Адам Мальдзіс

Хто ж яна, Соф’я Гальшанская? На ранейшых міжнародных навукова-практычных канферэнцыях (ці чытаннях) якія праводзіліся Інстытутам гісторыі НАН Беларусі пераважна ў Гальшанах Ашмянскага раёна, нашу знакамітую суайчынніцу, чацвёртую жонку польскага караля Уладзіслава Ягайлы, звычайна называлі: маці Ягелонаў. І яшчэ: прамачці ўсіх каралёў еўрапейскіх. Як вядома, яна, у адрозненне ад папярэдніх жонак караля, падарыла свайму пажылому мужу чатырох сыноў, якія ўзыходзілі на троны або ў сваёй, або ў суседніх краінах. У інтэрнэце знаходзім і вызначэнне “Маці каралёў” — так называецца аповесць польскага пісьменніка з беларускімі родавымі каранямі Юзафа Крашэўскага, у якой Соф’я Гальшанская галоўная гераіня.

Крыху гісторыі

Першая канферэнцыя, праведзеная ў 2006-м у Гальшанах і Наваградку (Соф’я і Уладзіслаў там бралі шлюб), называлася “Ягелоны: Дынастыя, эпоха, спадчына”. Такую назву мае і зборнік яе матэрыялаў, выдадзены ў 2007 годзе. Асноўная ўвага там — да Кракава, ранейшай сталіцы Польшчы, да яго каралеўскага двара, адносін манарха і грамадства. Пра тое і даклады беларускіх, рускіх і ўкраінскіх вучоных. Заўважу, пачатак “Гальшанскіх канферэнцый” быў вельмі ўрачысты і прадуманы. Удзельнікаў віталі дыпламаты суседніх краін, тагачасны Старшыня Прэзідыума НАН Беларусі, а цяпер прэм’ер-міністр Міхаіл Мясніковіч. Ён удзельнічаў і ў адкрыцці мемарыяльнага каменя-помніка ў гонар Соф’і Гальшанскай, асвечанага загым прадстаўнікамі каталіцкага і праваслаўнага духавенства. Ажывіліся гаворкі пра аднаўленне Гальшанскага замка, які стаў прататыпам “Чорнага

замка Гальшанскага” Уладзіміра Караткевіча, пра развіццё мясцовы і міжнароднага турызму.

Другая і наступная канферэнцыя тэматычна адарваліся ад замка Ягелонаў у Кракаве, сталі насіць больш мясцовы, краязнаўчы характар. Ашмяншчына стала разглядацца не толькі як раён, але і як рэгіён, колішні цэнтр былога Ашмянскага павета Віленскай губерні (ваяводства), куды ўваходзілі і сённяшнія райцэнтры Астравец і Валожын, Іўе і Смаргонь. Трэцяя гальшанская сустрэча прывялася замкам і сядзібам Ашмяншчыны, чацвёртая — культурнай і гістарычнай прасторы мястэчак рэгіёна, пятая — яго гістарычна-культурнай спадчыне. Разам з вучонымі і настаўнікамі з дакладамі, паведамленнямі сталі выступаць вучні-старшакласнікі.

І вось вам аргумент на карысць таго, што першаснае: свядомасць ці матэрыя? Навуковыя форумы актывізавалі аднаўленне Гальшанскага замка. Выдзелены на тое пэўныя дзяржаўныя сродкі. У найбольш ацалелай вежы вырашылі размясціць музей Соф’і Гальшанскай. Адначасова папаўняўся экспанатамі гістарычна-краязнаўчы музей Гальшанскай сярэдняй школы, заснаваны настаўнікам, гісторыкам Эдуардам Корзунам, які згадваецца на канферэнцыях. У колішнім мястэчку сталі праводзіцца мастацкія фэсты, папулярныя як на Гродзеншчыне, так і ў суседняй Літве. На іх з’яўляецца і светлы “дух” Соф’і Гальшанскай. Дарэчы, назаўтра пасля сёлетняй канферэнцыі ён уцяляўся ў рэальнай постаці — гэта была адна з артыстак Беларускага музычнага акадэмічнага тэатра. Яна выконвала ролю каралевы ў аднайменным мюзікле, напісаным Уладзімірам Кандрусевічам.

Асоба

Не стану паўтараць звесткі пра складаны жыццёвы шлях Соф’і Гальшанскай: пра тое быў мой вялікі артыкул у газеце “СБ. Беларусь сёння”, нарыс у нядаўняй маёй кнізе “Суайчыннікі” (2013). Спынюся толькі на рысах, якія выразна акрэсліліся ў час падрыхтоўкі даклада для апошняй, шостага канферэнцыі.

Соф’я Гальшанская на памятнай манеце Нацбанка Беларусі, 2006

Найперш гэта — дзяржаўная мударасць першай і адзінай каралевы-беларускі ці, калі больш дакладна — протабеларускі. Нехта з чыгачоў запырачыць: а Барбара Радзівіл? Яна ж родам — з беларускага Нясвіжа... Так, але ў яе не было этнічна “рускай”, таму праваслаўнай свядомасці. А Соф’я паходзіла не з надэтнічных, ужо амаль заходнееўрапейскіх Радзівілаў, а з князёў Друцкіх, у якіх выходзіла, а Друцкія заставаліся вернымі традыцыям Полацкага княства. А чаму тады згадзілася ўзяць шлюб з састарэлым Ягайлам, паехаць у Кракаў? Таму што ўсведамляла небяспеку, якая вісела над славянамі:

з аднаго боку — крыжакі, з другога — татар-мангольскае нашэсце. Не адбыўся б шлюб у Наваградку — крыжакам, відаць, удалося б узяць рэванш за Грунвальд. Таму Соф’я з усіх сіл імкнулася, не зважаючы на інсінуацыі, прымірыць Ягайлу з Вітаўтам, не раздражняць сваёй “усходнасцю” кракаўскую духоўную эліту, заставалася пакорлівай новым абставінам. Нагадаем, караняцыя Соф’і адбылася ў Кракаве ў сакавіку 1424 года, і гісторыкі сцвярджаюць, што гэта была самая ўрачыстая караняцыя каралевы ў гісторыі Польшчы. І толькі перад самай смерцю яна праявіла свой патрыятызм: загадала ўсё ж сябе пахаваць на Вавельскім замку паводле “ўсходняй традыцыі”.

Затым здзіўляе к е м л і в а с ц ь, інтэлектуальнасць жанчыны, якая вырасла ў правінцыі, атрымала хатнюю адукацыю — і ўсё ж добра арыентавалася ў складаных моўных, грамадскіх, палітычных акалічнасцях. Прывяду такі прыклад. Як элітарная палякаў тады задавальняла чэшская мова, тым больш што на ёй ужо існавала Свяшчэннае Пісанне, але яна заставалася незразумелай шырокаму люду. У той жа час протабеларусы (“русіны”, “літоўскія русіны”) Полаччыны дзякуючы Ефрасінні Полацкай ды яе паслядоўнікам ужо свабодна карысталіся царкоўнаславянскаю моваю, дзякуючы Кірылу і Мяфодзію яны мелі на ёй сваю Біблію. І вось Соф’я Гальшанская, каб ураўняць духоўныя патэнцыялы суседніх славянскіх этнастаў, у 1433 годзе даручае свайму асабістому капелану, чэху Энджы Яшпівічу перакласці Біблію на польскую мову. Для мяне цалкам зразумела: гэты, дзяржаватворчы тады для палякаў учынак амаль праз стагоддзе стаў прыкладам для беларускага і ўсходнеславянскага пера-

кладчыка і кнігадрукара Францыска Скарыны. Дарэчы, менавіта Ягелоны, дзеці і ўнукі Соф’і Гальшанскай, дапамаглі яму ў Празе чэшскай даць народу Божае слова на зразумелай яму мове.

Новыя прапановы

Новыя адкрыцця факты і зробленыя ў час Гальшанскіх канферэнцый, папярэдніх і сёлетняй, вывады дазволілі зрабіць некалькі прапанов. Найбольш істотнымі сярод іх здаюцца наступныя.

Па-першае, канферэнцыі ўзмацнілі цікавасць да Гальшан, да іх знакавай асобы як у Беларусі, так і за яе межамі. Значныя сродкі ўкладзены дзяржавай у аднаўленне асобных элементаў Гальшанскага замка. Як высветлілася ў апошні час, у гэтую высакародную справу гатовы ўкласці сродкі праз грамадскія арганізацыі і зарубежныя дабрадзеі. Асабліва тут надзея на еўрапейскія краіны, якімі кіруюць або кіравалі каралеўскія дынастыі, бо, як засведчана ў 19-м томе “Беларускай энцыклапедыі” (стар. 230), у жылах усіх іх цячэ кроў ягелонаў. Тое ж можна сказаць пра “шматлікія арыстакратычныя сем’і”. Таму ёсць патрэба ў стварэнні Таварыства імя Соф’і Гальшанскай, а пры ім — спецыяльнага дабрачыннага фонда.

Па-другое, само жыццё Соф’і Гальшанскай з’яўляецца прыкладам служэння краіне, грамадству і людзям. Яе біяграфія супастаўляльная з жыццямі пісамнікаў княгіні Соф’і Слуцкай, кананізаванай ужо, і рэфарматара Мінскага краю Эдварда Вайніловіча, працэс беатыфікацыі якога нядаўна распачаўся. Таму наспела пара распачаць старанні, скіраваныя на магчымую кананізацыю і Соф’і Гальшанскай, прытым адначасова як праваслаўнай царквой, так і каталіцкім касцёлам. Бо яна найперш адчувала сябе хрысціянкай — без падзелу на Усход і Запад. Як і яе вялікая папярэдніца Ефрасіння Полацкая, якая шануецца абедзвюма канфесіямі.

СПАДЧЫНА

Былое і ява Лідскага замка

Горад на Гродзеншчыне — сучаснае паселішча з аўрай мінулага

Іна Ганчаровіч

Да паездкі ў Ліду я мала ведала пра горад. А ён адкрыўся для мяне і як сучаснае, вельмі ўтульнае, прыгожае паселішча Гродзеншчыны, і як горад з унікальнай аўрай мінулага. Я быццам бачыла яе над будынкамі “з гісторыяй”. Таму, думаю, мае асабістыя ўражання вярта дапоўніць гістарычнымі згадкамі. Шмат цікавага, дарэчы, даведлася я ад дырэктара Лідскага гістарычна-мастацкага музея Ганны Драб.

Няшмат у Беларусі ацалела старажытных помнікаў архітэктуры, якія і сёння нас захопляюць і здзіўляюць. А ў Лідзе яны ёсць, хоць войны руйнавалі нават крэпасці. Зазірнуць у мінулае там можна дзякуючы Фарнаму касцёлу Узвышэння — ён “родам” з 1770-га і зберагае ў сваіх сценах унікальны абраз Маці Божай — самы старажытны каталіцкі абраз у Беларусі, прывезены першымі місіянерамі-францысканцамі ў XIV стагоддзі. Ёсць яшчэ Кафедральны сабор Святога Міхала Архангела, раней гэта быў Іосіфаўскі касцёл ордэна піяраў XIX стагоддзя — таксама важны складнік развіцця беларускай культуры. А царква Святога Георгія пабудавана ў 1875-м: драўляны храм. І, вядома ж, вабіць да сябе Лідскі замак. Дарэчы, гэта першы каменны замак Вялікага княства Літоўскага. З гісторыяй яго звязаны як вядомыя імёны мінулага, так і лёсы продкаў многіх цяперашніх жыхароў Лідчыны.

У 1323 годзе на зліцці дзвюх рэчак, Лідзеі ды Каменкі, заклаў замак вялікі князь Гедымін. Ад гэтага выдатнага

Юныя мастакі на пленэры каля сцен Лідскага замка

дзяржаўнага дзеяча вядуць радаводы многія знакамітыя рускія ды польскія арыстакратычныя роды: Галіцыны, Трубяцкія, Куракіны, Сангушкі... Магутная цытадэль у Лідзе служыла для абароны пад час захопніцкіх паходаў рыцараў-крыжакоў, пакуль ім не далі добры ўрок у 1410-м пад Грунвальдам. Шмат важных гістарычных падзей памятаюць магутныя, да трох метраў таўшчынёй, сцены замка. Тут полацкі князь Скіргайла даваў прысягу вялікаму князю Ягайлу. Тут у 1422-м было зладжана шыкоўнае вяшчэнне састарэлага 71-гадовага караля Ягайлы з 17-гадовай князёўнай Соф’іі Гальшанскай. Тут, сцвярджаюць гісторыкі, з дзецьмі пакутвала ў зняволенні апошняя вялікая смаленская князёўна Алена Алегаўна. Ад-

соль на Грунвальд сыходзіла Лідская харугва...

Сваё абарончае значэнне Лідскі замак страціў, калі на Беларусі пракацілі хваля войнаў XVI-XVII стагоддзяў. Шматлікія аблогі падточвалі яго моц: не вытрымлівалі сцены, рухнулі вежы, былі цалкам знішчаны пабудовы ўнутры. Ды і зруйнаваны замак яшчэ доўгі час заставаўся крыніцай нагхнення для многіх графікаў і жывапісцаў, дзякуючы якім захаваліся неацэнныя візуальныя матэрыялы, і сёння спецыялістам ёсць па чым адродзіць замак сёння. Дарэчы, рэстаўраваць яго спрабавалі некалькі разоў. Спрычыніліся да гэтага спецыялісты імперскай Расіі, польскай Рэчы Паспалітай і Савецкага Саюза. Ды

маштабная рэканструкцыя пачалася ўжо ў незалежнай Беларусі. Векавыя праломы ў магутных замакавых сценах закрыты: сёння на іх добра бачна мяжа старога бутаванага муроў і сучаснай цэглы. Разбураная вежа адноўлена, усярэдзіне ёсць пакой са старадаўнімі зброяй, даспехамі — яны, вядома ж, сучасныя, ды вельмі падобныя да тых, што насілі некалькі стагоддзяў таму. На другім паверсе вежы ў вялікім холе з’явіўся стол з прысмакамі — муляжы... — і фотаздымкамі царскіх асоб. Не забыліся рэстаўратары і пра камеру катаванняў: яна была прадугледжана ў адпаведнасці з Магдэбургскім правам, якое Ліда атрымала ў 1590-м. Там утрымоўвалі зняволеных. Дарэчы, пры жаданні турысты могуць “папрабаваць” прылады катаванняў на

сабе. Ад сябе дадам: жудаснае месца, жудасныя механізмы...

Ва ўнутраным двары замка будуецца дом староства, казарма, калодзеж — усё паводле апісання XIV стагоддзя. Замак адкрыты для турыстаў увесь год. Займальнае падарожжа ў сярэднявечча: чуеш легенды пра прывіды, якія ахоўваюць векавыя сцены, можна прымерваць даспехі, стаць удзельнікам гістарычных рэканструкцый. “Экскурсаходы расказваюць пра падзеі з жыцця Ліды і яе замка, і мы робім тэатралізаваныя паказы, аднаўляем гістарычныя падзеі, — гаворыць Ганна Драб. — Распрацаваны праекты Суд Кейстута, Вяшчэнне Уладзіслава Ягайлы і Соф’і Гальшанскай, Гістарычныя постаці Лідчыны. Усе сцэны ставім у сценах замка, і гасці могуць пабыць у ролі шляхціца, пабалаваць на самым шыкоўным вяшчэнні тых часоў ці ў ролі звычайнага воіна пастральца з лука або катапультаў”.

Многія пасля экскурсій выходзілі з замка ў здзіўным стане, быццам не разумеючы, у якім часе аказаліся. Ці то ў нашым, ці то ў сярэднявечным... А прыхільнікаў даўняга дойлідства шмат і сярод расіян, палякаў, літоўцаў, немцаў, украінцаў. Летась замак наведалі 1325 турггруп: больш за 30 тысяч чалавек. Шмат асобных наведнікаў. Сёлета толькі ў першы тыдзень мая ў Лідскім замку пабывала каля 1000 чалавек.

ЛІНІЯ ЖЫЦЦЯ

Журавель у небе творчасці

Іван Ждановіч

Народны артыст Беларусі граў у юбілейны для яго дзень на сцэне Купалаўскага тэатра і месчакковых яўрэяў, і беларуса ў палатнянай кашулі, і фронтаватага польскага пана ў смокінгу. Талент!

У піннінскім спектаклі “Месчакковы кабарэ” юбіляру, які запрасіў сяброў і прыхільнікаў яго творчасці на бенефіс з нагоды 60-х угодкаў, ёсць дзе сябе праявіць. Спектакль прафесійна сабраны, нібы месчакковы букет яркіх рознакаляровых кветак, з невялічкіх эстрадных нумароў, інсцэнаваных анекдотаў, інтэрмедый, прытанцовак, куплетоў. “Ну раз у вас кабарэ — то хай бы і глядачам, у залу, на падносіках, хоць па невяліччай чарач-цы...” — спрабаваў, жартуючы, “дацягнуць” рэжысёрскую задуму да ідэалу адзін з артыстаў Рускага тэатра ў антракце...

Сам жа Сяргей Журавель у вузкім коле сяброў, ужо на юбілейным банкете, канстатаваў

вядомае: акцёр грае тое, што даюць, а не тое, што хочацца. І доўгі рамонт у будынку Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, і вымушанае жыццё “без сваёй сцэны” запатрабавалі і ад мастацкага кіраўніка Мікалая Пінігіна, і ад усёй высокапрафесійнай трупы “забаўляльнага”, даступнага для ўсіх репертуару. А юбіляр марыць сыграць у чэхавскай “Чайцы”, якая, кажуць, у купалаўцаў “ужо на недалёкім падлёце”.

А тое, што Сяргей Журавель вялікі майстар, і што можа ён сыграць нават ролю Скрынкі для абутку ў віталні (спектакль-антэпрыза “Жоўты чаравік на тоўстай падэшве”), згадвала за святочным сталом народная артыстка Беларусі з Рускага тэатра Вольга Клебановіч. Працаваць з ім на сцэне, казалі, адно задавальненне.

У вялікай любові да абаяльнага Сяргея дасціпнымі куплетамі прызналася галасістае трыя артыстка з Маладзёжнага тэатра: там ён плённа працаваў, прайшоўшы школу спачатку ў Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце,

а потым і ў мінскім Тэатры юнага глядача. На форумах у інтэрнэце, дарэчы, паклоннікі і паклонніцы згадваюць яго выключна цікавыя ролі ў Маладзёжным. Мне помніцца, як віртуозна граў ён, напрыклад, Сальвадора Далі ў спектаклі “Яго сны”, Тарціюфа ў “Мальеры”, Цэнзара ў “Акадэміі смеху”... Маючы выключную працаздольнасць, паспявае Сяргей Барысавіч і цяпер працаваць у спектаклях-антэпрызах (некаторыя на “Вячэру з прыдуркам”, чуў, ходзяць па пяць і больш разоў — як калісьці на Лебедзева ў знакамітым піцэрскім БДТ!), шмат здымаецца ў кіно — як беларускім, так і расійскім, быў мастацкім кіраўніком папулярнага ў Беларусі “Альфа-радыё”... “Вы неверагодна таленавітыя, Сяргей Барысавіч, як акцёр, рэжысёр, кіраўнік!” — піша ў нэце адна з паклонніц, віншуючы любімага артыста з юбілеем.

...Падаецца мне, масавы глядач — і слухач! — яшчэ адкрые для сябе Сяргея Жураўля як выдатнага спевака-барда. А хто б узяўся сабраць яго першы кампакт-дыск? Мне не раз удавалася чуць Сяргея хіты

Сяргей Журавель прымае віншаванні

пад гітару “Есть только миг”, “Звездочка моя”... А як хораша за святочным сталом Сяргей з сябрамі-аднакурснікамі артыстам Валерыем Гудзіновічам ды драматургам Аляксеем Дударавым спявалі лірычную песню з іх юнацтва. Дарэчы, на верш студэнта — яшчэ тады — Дударова. Сорак гадоў прайшло — а колькі

малодасці, свежасці, прыгажосці! Пэўна, і праўду кажуць: сапраўднае мастацтва — вечнае. Асабліва калі яго твораць таленавітыя людзі, якія ўпартаю працаю ловаць свайго жураўля ў высокім небе жыццестваральнай творчасці.

Высокага палёту табе ў новых ролях, Сяргей Журавель!